

ІСТОРИОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Кисляк Л. Н.

ВСТУП

Розпочата Російською Федерацією повномасштабна війна проти нашої держави – це виклик всьому цивілізованому демократичному світу. Небачена за своїми масштабами та цинізмом кремлівська агресія названа диктатором В. Путіним «спеціальною військовою операцією» сповідує мету геноциду українського народу та знищення української державності.

Актуальність дослідження полягає в тому, щоб довести агресивність політики російського імперіалізму щодо існування та розвитку Української держави в два найважливіші періоди нашої історії: Української революції 1917–1921 рр. та проголошення незалежності України в 1991 році по сьогоднішній час.

Висувається концепція, що особливо в ХХ–ХХІ століттях політика російського шовінізму та імперіалізму перешкождала генезису українських державотворчих процесів, спрямована на пригноблення і залежність від Росії, незважаючи яка існувала політична система, чи «радянська» в формі Радянського Союзу, чи формально проголошеною демократичною республікою – Російською Федерацією.

У дослідженні підтверджується, що саме геополітичні чинники були і залишаються визначальною перешкодою для утвердження прогресивного і демократичного розвитку нашої держави. Територіальне сусідство з Росією є значною перешкодою для мирного існування нашої країни.

Метою дослідження є розкрити причинно-наслідкові зв'язки впливу російської експансіоністської політики щодо України.

Предметом дослідження є вивчення форм та методів агресивної політики російського імперіалізму відносно Української держави в період ХХ–ХХІ століть.

У роботі ставляться завдання:

- показати агресивну сутність російського імперіалізму;
- розкрити форми та методи гібридної війни кремлівського режиму;
- проаналізувати демагогічну політику більшовицького режиму в 20-ті роки ХХ століття;

– підтвердити етап переходу путінського тоталітарного режиму в расизм, як сучасну форму нацизму, та створення держави-спонсора тероризму;

– сформувати наратив про утвердження в період сучасної війни консолідованого єдиного українського громадянського суспільства з домінантою національної ідеї.

Новизною визначається факт творення української політичної нації, утвердження Української держави як суб'єкта міжнародних відносин та міжнародної політики, адже героїчна боротьба Збройних сил, українського народу викликає захоплення та подив усього прогресивного людства.

Сьогодні наша держава стала символом боротьби проти тоталітаризму, символом утвердження демократії та справедливості у світі.

При написанні роботи були використані дослідження українських та зарубіжних вчених, спогади очевидців подій та активних учасників національно-визвольних змагань, зокрема В. Винниченка, В. Дорошенка, П. Скоропадського, О. Субтельного, М. Грушевського, Т. Гунчака, О. Бойка, В. Власова, С. Кульчицького, Я. Прищепи, О. Сича, І. Ковалья, Л. Кисляк, А. Піонтковського, Т. Снайдера, С. Плохія та інших.

У роботі використано наукові методи: діалектичний, історико-порівняльний, функціонально-системний, метод аналізу та синтезу, дедукції та індукції, аналогії, узагальнення та інші.

1. Революція 1917–1921 рр. XX століття

На початку XX століття українці не мали власної державності. На жаль, не була сформована сильна політична еліта на національно-державницькій ідеології.

Перша світова війна стала подією, що викривила хід української історії та дала поштовх до революції. Перед українським народом з'явився шанс відновити свою незалежність і стати окремою державою. Українці прагнули «реінкарнувати» себе в світову історію. У своїй монографії В. Солдатенко зазначає, що українці прагнули в процесі революції віднайти самих себе, тобто стати повноцінною політичною нацією. Зробити цього без наявності власної державності (доба революції принесла тому нові вагомі докази) було неможливо¹.

Поштовхом до початку революції в Україні стала Лютнева революція в Росії та повалення царату. Звістка про падіння царського режиму досягла Києва 13 березня 1917 р. За кілька днів представники найголовніших установ і організацій міста утворили Виконавчий

¹ Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.). К., 1992. 416 с.

комітет, що мав утримувати порядок і діяти від імені Тимчасового уряду. Водночас осередком радикальних лівих стала Київська рада робітничих і селянських депутатів Але, на відміну від подій у Петрограді, у Києві на арену вийшла третя дійова особа: 17 березня українці заснували власну організацію – Центральну Раду².

Найголовнішим завданням УЦР була організація державної влади, що забезпечувало Україні ознаки власної державності. Вже 1 квітня УЦР скликала Український національний конгрес (віче), на якому відбулася маніфестація за національно-територіальну автономію України. Скликання конгресу підтвердило націоналістичні настрої українського населення та його прагнення до політичної боротьби.

Важливу участь у формуванні української державності у період революції 1917–1921 рр. брали українські політичні партії, які вже встигли більш-менш сформувати свою програму діяльності та державних змін. Найбільш впливовими партіями у цей період були Партія соціалістів-федералістів (есефи) (проводила роботу здебільшого серед інтелігенції, через що не стала масовою), Українська соціал-демократична робітничка партія (есдеки), Українська партія соціалістів-революціонерів (есери), яку очолювали представники студентської молоді: М. Залізняк, М. Ковалевський, П. Христюк та ін. Саме есери були наймасовішою партією. Провідні ідеї молоді дають зрозуміти, що колишня політична еліта неспроможна вести за собою маси. Це дає початок розумінню того, що молодь здатна змінювати державницький лад та вести боротьбу.

Важливими елементами політичної історії України були Універсали УЦР. Це документи, що за юридичним значенням та силою прирівнювались до конституції. Їх прийняття і ухвалення означало, що Українська держава здобула ще одну ознаку державності: наявність власного законодавства. На основі Універсалів, власне, розроблялося законодавство в Україні в період революції.

I Універсал було прийнято на II Військовому з'їзді у червні 1917 р. Цей документ містив у собі означення вільної України, проте у федералістичному зв'язку з Росією. Окрім цього, згідно I Універсалу в Україні з'явився законодавчий орган – Всенародні Українські Збори (Сойм), які обиралися всенародним таємним голосуванням. Україна здобула автономію.

Через декілька днів після ухвалення I Універсалу до Києва прибула делегація з Петрограда у складі О. Керенського, М. Терещенка та І. Церетелі, щоб провести переговори. У результаті 3 липня 1917 р. було прийнято два фактично тотожних за змістом документи: постанова

² Субтельний О. Україна: історія. 2-е вид. К.: Либідь, 1992. 512 с. С. 300–301.

Тимчасового уряду «Про національно-політичне становище України» і II Універсал УЦР, згідно з яким УЦР зобов'язалася самочинно не проголошувати автономію.

Як бачимо, Тимчасовий уряд, який проголошував демократичні принципи негативно реагував на проголошення автономії, тому що вони були прихильниками збереження російської держави у територіальних межах імперії, найважливішою складовою якої вважали Україну.

Важливість II Універсалу УЦР полягала в тому, що до складу УЦР також мали входити представники національних меншин. Це дає змогу зрозуміти, що тодішня Українська держава інтегрувала в суспільство, ставала багатонаціональною, а отже – відкритою для міжнародних відносин. Проте це не нівелює негативну сторону цього документа, тобто обмеження права українського народу на вільний вибір державного ладу, в даному випадку – проголошення автономії. Це був тотальний крок назад у розвитку української революції³.

Періва між II та III Універсалами була довжиною в державний переворот та ще одну революцію в Росії. 25 жовтня Тимчасовий уряд О. Керенського було повалено. До влади в Росії прийшли більшовики. 26 жовтня Мала Рада в своїй резолюції, а згодом – Генеральний секретаріат у зверненні «До всіх громадян України» засудили повстання і вказали на небезпеку більшовицького режиму. Одразу були помітними прагнення більшовиків захопити владу в Україні. Тому відносини між останніми та УЦР були загостреними.

Врешті-решт 7 листопада 1917 р. УЦР прийняла III Універсал, за яким проголошувалася Українська Народна Республіка. Україна не відокремлювалася від Росії, проте вся влада належала лише УЦР і Генеральному секретаріату.

За III Універсалом було визначено кордони України у межах 9 губерній. Окрім цього, важливим його пунктом була умова створення незалежного суду, тобто повноцінна організація судової гілки влади, яка є невід'ємним атрибутом державності⁴.

Більшість пунктів III Універсалу, по суті, проголошували програму дій у найважливіших сферах життя, проте його вищенаведена, політична, сторона була досить вагомою.

Після проголошення III Універсалу стосунки між УЦР та більшовицьким урядом ще більше загострилися. Вже 17 (4) грудня 1917

³ Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. К., 1993. 286 с.

⁴ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 304 с. С. 67.

р. новий більшовицький уряд у Росії – Рада народних комісарів (РНК) – надіслав до Києва «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». За цим документом РНК, з одного боку, визнавала УНР та право «національної незалежності українського народу», а з іншого – відмовлялася сприймати «Раду як повноважного представника трудящих і експлуатованих мас Української республіки», оскільки остання не визнавала радянської влади в Україні. Згодом радянські війська під командуванням Володимира Антонова-Овсієнка почали війну проти УНР. На Харківщині за підтримки місцевих червоногвардійців вони роззброїли український гарнізон. 10 грудня більшовики й ліві есери сформували Харківський воєнно-революційний комітет, що перебрав на себе владу. 127 делегатів Київського з'їзду рад, які перебували на більшовицькій платформі, переїхали до Харкова, об'єдналися з делегатами обласного з'їзду рад Донбасу та Криворіжжя і 11 грудня «відновили» роботу Всеукраїнського з'їзду рад. З'їзд затвердив Центральний виконавчий комітет рад України у складі 41 особи (з них 35 – більшовики). ЦВК сформував перший радянський уряд України – Народний секретаріат. До його складу ввійшли С. Бакинський, Є. Бош, В. Затонський, Ю. Коцюбинський, Ф. Сергєєв (Артем), М. Скрипник та ін. Назва уряду була калькою не з петроградського Раднаркому, а з київського Генерального секретаріату. Назву новоствореної держави більшовики не змінили – Українська Народна Республіка⁵.

Таким чином більшовики шляхом обману посилювали свій вплив. Наслідки III Універсалу були помітними у формуванні державності в Україні. Починається період роздробленості влади, невизначеності у політичному курсі.

Для подолання цих наслідків, узаконення своєї влади на українських землях та остаточного розриву з Росією, УЦР 9 січня 1918 р. ухвалила IV Універсал, відповідно до якого проголошувалась Незалежність УНР, національно-персональна автономія, Генеральний секретаріат було перетворено на Раду народних міністрів тощо. У своїй суті IV Універсал був спробою переходу від автономних принципів державності до самостійницьких. Проте лідери українських політичних груп не відкинули ідею автономії України з іншими державами, а лише відклали її до кращих часів.

Важливим ходом УЦР в цей період була ініціація участі УНР на Брест-Литовських переговорах. Це дало б міжнародне визнання

⁵ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 304 с. С. 68.

новоствореній державі та підтримку інших держав. Саме IV Універсал уможливив такий хід подій.

Важливою особливістю цього договору є те, що він був першим, який засвідчив міжнародну інтеграцію України з часів Гетьманщини. Перш усього ним українська держава визнана такими поважними суб'єктами міжнародного права, як центральні держави, можна було би тепер її уважати цілком повноправним, рівним членом світових держав⁶.

Після підписання договору з Центральними державами вже через місяць, у березні 1917 р. закінчилася радянсько-українська війна з виведенням радянських військ з території України. Вже 29 квітня 1918 р. УЦР підготувала Конституцію УНР, за яку залишалося лише проголосувати. Вона передбачала встановлення парламентської республіки в Україні, узаконення інституту громадянства, демократичні права та свободи громадянам України, встановлення законодавчої влади, носієм якої мали бути Всенародні збори, виконавчої – Рада народних міністрів, судової – Генеральний суд. Також Конституція передбачала організацію місцевого самоврядування на унітарних умовах.

Таким чином, де-факто і де-юре «проект української державності», який був метою Революції, був досягнутий. Україна отримала незалежність, міжнародне визнання, узаконила свою територію, владу, розробила власне законодавство (хоч і з багатьма недоліками). Проте УЦР потрапила в залежність від німецько-австрійського військового керівництва. Демократичний курс УЦР, окреслений у III та IV Універсалах, спричинив невдоволення серед останніх.

Центральні держави програвали у Першій світовій війні, тому були зацікавлені в установленні влади в Україні, здатної покласти край анархії, оскільки саме Україна стала основним постачальником продовольчих та інших ресурсів, необхідних для продовження війни. Їхній вибір припав на П. Скоропадського – нащадка гетьманського роду Скоропадських. 29 квітня 1918р. відбувся державний переворот. УЦР була розпущена, до влади прийшов уже згадуваний П. Скоропадський, який проголосив себе гетьманом, а стару назву УНР було замінено новою – Українська держава. Я. Грицак так характеризує новостворену державу: «Характер державної системи, до якої прямував гетьман, важко визначити однозначно – найправдоподібніше, це мала бути конституційна монархія, відмінна від традиційної самодержавної системи в Росії. Апологети гетьманства стверджували, що найкраще її характер визначався не тогочасними західними політичними критеріями, а українською політичною традицією – йшлося про відтворення системи

⁶ Винниченко В. Відродження нації (репринтне відтворення 1920 р.). В 3 ч. Ч. 2. К., 1990. 542 с. С. 199–200.

гетьманської влади минулих століть, влади тих гетьманів, яким хоч на деякий час вдалося здійснити самостійність і суверенність козацької держави»⁷.

Ставлення гетьмана до незалежності України було доволі скептичним. У своїх «Спогадах» він пише, що самостійність України не була ніколи важливою для нього⁸.

Одним із найважливіших напрямів діяльності Скоропадського було законотворення. До червня 1918 року в Україні взагалі не існувало спеціальної процедури законотворчості. Його розробили і послуговувалися в часи Української Держави. Затверджував закони гетьман. Часто за основу ухвалених законів брали нормативи царської Росії. Загалом, в Українській Державі було ухвалено понад 500 нормативних актів, у середньому на місяць – по 70. Серед новацій – прийняття першого державного бюджету як узагальненого кошторису. Гетьман схвалив його у червні 1918 року в «Правилах про порядок розгляду Державного бюджету й фінансових кошторисів на 1918 рік».

Скоропадський також ініціював розроблення проектів державних символів Української Держави. До роботи в спеціальній комісії залучив Георгія Нарбута, котрий запропонував Державний Герб – «зображення козака з мушкетом на плечі..., у верхній частині якого розміщено Володимирський тризуб. Навколо... бував рослинний орнамент, виконаний у стилі козацького бароко»⁹.

Внутрішня політика гетьмана «стояла» на трьох «китах»: відновлення приватної власності на землю та повернення її у товарний обіг; створення боєздатної армії; утвердження українського культурно-освітнього простору.

Окрім мілітарної політики, в Українській Державі набули поширення процеси українізації. Завдяки міністрові народної освіти та мистецтва Миколі Василенку введено обов'язкове вивчення в усіх середніх школах української мови, літератури, історії та географії України. В усіх державних установах і військових частинах створили курси українознавства. У листопаді 1918-го в Україні діяло 150 українських гімназій, для яких видруковано кілька мільйонів підручників. 6 жовтня 1918 року на основі Українського народного університету в Києві було відкрито Український державний університет. Кульмінацією розвитку

⁷ Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. К., 1996. 360 с. С. 67.

⁸ Скоропадський П. Спогади / ред. Я. Пеленський. Київ-Філадельфія, 1995. 246 с.

⁹ Гетьманат Павла Скоропадського. Держава UA. 27 квітня 2018. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/derzhava-ua-getmanat-pavla-skoropadskogo> (дата звернення: 15.01.2025)

тогочасного наукового життя стало відкриття в листопаді 1918 року Української академії наук (УАН). Цьому передувала діяльність Українського наукового товариства, заснованого в 1917 році. Академію очолив біохімік та організатор науки Володимир Вернадський. Секретарем став сходознавець Агатангел Кримський. УАН мала три відділи: історико-філологічний, фізико-математичний і соціальних наук. Також при УАН діяли постійні та тимчасові комісії за різними напрямками, наприклад, із вивчення природних багатств України, археографічна, «для складання словника живої української мови», «для складання біографічного словника діячів України», соціальних і правничих питань¹⁰.

Проте Гетьманат не був підтримуваний колишніми членами УЦР. Проти нього готувалося повстання. Було створено такі союзи, як Земський, Український національний союз тощо. В листопаді почалася підготовка до виступу проти гетьмана. Кульмінацією подій стала «Федералістична грамота» П. Скоропадського від 14 листопада 1918 р., за якою Україна мала входити до складу майбутньої небільшовицької Росії на принципах федералізму. Незалежність, а отже і державність України було обмежено. На її теренах починається громадянська війна, яку можна навіть назвати «кризою урядів».

На боці антигетьманської коаліції були також січові стрільці під командуванням Є. Коновальця, що сприяло її успіхам. Перша сутичка з гетьманськими військами відбулася вже 18 листопада 1918 р. під Мотівилівкою, де гетьманські війська були розбиті. В той час німецькі гарнізони, що ще залишилися на українських землях, дотримувалися нейтралітету. Внаслідок підходу військ антигетьманців до Києва 14 грудня 1918 р. П. Скоропадський зрікся влади.

Держава П. Скоропадського була певною утопією, що виникла в часи революції: у масах запанувала віра у відновлення незалежної української держави на консервативних, козацьких засадах.

Українським національним союзом, який очолював В. Винниченко, 13 вересня 1918 р. було створено Директорію. Повалення гетьманату не означало остаточного спокою в державі. У грудні було призначено новий уряд УНР, який очолив В. Чехівський. Вищим законодавчим органом УНР став Всеукраїнський Трудовий конгрес. 22 січня 1919 р. Директорія УНР підписала документ про злуку УНР і створену на Галичині ЗУНР. Об'єднання обох державних утворень хоч і було більше символічним, ніж політичним, все одно дало шлях до цілкового усвідомлення

¹⁰ Гетьманат Павла Скоропадського. Держава UA. 27 квітня 2018. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/derzhava-ua-getmanat-pavla-skoropadskogo> (дата звернення: 15.01.2025)

українців Заходу і Сходу своєї національної єдності. Такий момент є максимально корисним зараз у часі російсько-української війни.

У зовнішньополітичному курсі Директорія мала 2 шляхи: 1) союз із Росією, за який виступав В. Винниченко; 2) встановлення відносин з країнами Антанти, до чого прагнув С. Петлюра. Ситуацію ускладнювало суперництво та особиста неприязнь В. Винниченка та С. Петлюри. Фактично в УНР панувало багатовладдя, наближене до анархії, оскільки реальна влада належала не Директорії, а місцевим отаманам, кожен з яких контролював свою територію.

Як бачимо, як тільки більшовики прийшли до влади взялися встановлювати свої порядки в Україні. Недаремно вождь більшовиків В. Ленін стверджував, що без України велика Росія неможлива. За суттю своєї політики більшовики залишались шовіністами і прагнули зберегти колишню Російську імперію в її територіальних межах. Лозунги більшовиків «Земля – селянам», «Фабрики та заводи – робітникам» були фейковою пропагандою, яка здійснювалась з метою утвердження радянської влади. Маючи на Сході та Півдні України значну частину етнічних росіян, проросійськи налаштованих українців, вони, шляхом обману, захопили в цих регіонах владу.

Уже у цей період основою діяльності радянського уряду стала агітація і пропаганда, далека від справжніх цілей.

Ще в грудні 1918 р. радянська влада знову розпочала війну проти УНР. Підтримки від Німеччини сподіватися тепер було марно. Перша світова війна закінчилася ще 11 листопада 1918 р.: Німеччина капітулювала. У Росії було створено окрему військову раду, яку очолив В. Антонов-Овсієнко. Планом Росії було створити враження, ніби Україна бореться з режимом, встановленим імперіями Центральних держав, а не захищає свій суверенітет від радянщини. На початку січня 1919 р. російська армія увійшла до Харкова, де було проголошено Українську Соціалістичну Радянську Республіку, на чолі якої стояли ставленики Росії. Директорія надіслала звернення до комісара закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна щодо перебування російських військ на території України, на яке той відповів: «Ніякого війська російської соціалістичної радянської республіки на Україні немає. Військова акція на українській території в цей момент проводиться поміж військом Директорії та військом Українського Радянського Уряду який є цілком незалежним»¹¹.

У середині січня 1919 р. Директорія офіційно оголосила війну РСФРР, втративши надію на будь-які дипломатичні переговори. Згодом

¹¹ Реснт О.П., Симоненко Р.Г. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.): Збірник документів. К., 1996. 85 с.

російська армія захопила Чернігів. Уже на початку лютого Директорія переїхала з Києва до Вінниці, згодом – до Проскурова. 5 лютого 1919 р. Київ було окуповано. Ситуацію погіршив перехід отаманів Зеленого та Григор'єва на бік червоноармійців. Останнім містом, яке втратила Директорія, був Луцьк. Директорія емігрувала закордон. Україна втратила свою територію, а з нею і державність.

Попри свою поразку Революція мала велике значення для України. Вона підтвердила прагнення до незалежності, підтвердила необхідність опори на народ, а не міжнародну підтримку, заявила про існування окремої української нації, започаткувала основи української армії, дала досвід законотворення та чіткої державної програми, дала розуміння важливості єдності керівництва, в її ході було започатковано міжнародну інтеграцію України, стала зрозумілою необхідність налаштування зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних відносин.

Однак державотворчим процесам України вкотре перешкодив більшовицький уряд на чолі з В. Леніним. Українці знову опинились в ярмі, тепер уже більшовицької Росії. Сутність шовіністичної політики більшовиків не змінилася. Український народ потрапив у залежність від комуністичної імперії ще на сім десятиліть.

2. Проголошення державної незалежності України

На початку 90-х рр. XX ст. державність в Україні мала вже такий собі своєрідний характер. Де-факто Союзний договір 1922 р. мав свою реальну юридичну дію, себто Україна мала деякі автономні права союзної республіки.

Після виборів до Верховної Ради УРСР у 1990 р. ВР стала повноцінним парламентом – почала працювати на постійній основі. Тут була сформована парламентська більшість «За суверенну радянську Україну» на чолі з О. Морозом та опозиція «Народна рада» з лідером І. Юхновським. Сесія ВР УРСР трансливалася по радіо і телебаченні. Головою парламенту став Перший секретар ЦК КПУ В. Івашко. У червні 1990 р. він покинув партійну посаду.

У березні 1990 р. М. Горбачова внаслідок виборів було обрано президентом СРСР.

12 червня 1990 р. Верховна Рада РРФСР на чолі з Б. Єльциним ухвалила Декларацію про державний суверенітет. Ця подія дала поштовх до прийняття аналогічної Декларації в Україні. Тому вже 16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. 18 липня 1990 р. головою Верховної Ради УРСР було обрано Л. Кравчука, який взяв курс на реальну суверенізацію УРСР. Доповнення до Декларації про суверенітет став Закон «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р.

Опозиційна «Народна рада» продовжувала вести боротьбу за незалежність України. Політичні суперники М. Горбачов та Б. Єльцин були єдиними, хто продовжував вести боротьбу за єдність союзних республік. Зокрема у Декларації про державний суверенітет РРФСР йшлося про те, що Росія є суверенною державою, яка існуватиме у складі оновленого Союзу РСР. Йшла підготовка до створення і підписання нового союзного договору.

Після проведення виборів 1990 р. активність демократичних сил, які отримали 126 мандатів у ВР УРСР, помітно зменшилася. Молодь вважала, що така кількість голосів у ВР не є перемогою. Тому вирішили активізувати свої дії. 2 жовтня 1990 р. на площі Жовтневої революції (нині – Майдан Незалежності) зібралися кілька десятків студентів, які розпочали політичне голодування. Почалася відома в історії «Революція на граніті». Основний план дій та принципові позиції були з'ясовані у ході переговорів між Українською студентською спілкою та Студентським братством, що відбулися у рамках зустрічі молодіжних і студентських організацій СРСР у Вільносі. Врешті-решт 17 жовтня Верховна Рада УРСР прийняла постанову, в якій було задоволено всі вимоги студентів.

«Революція на граніті» була першим політичним виступом за останні кілька десятиліть, який успішно закінчився, повністю організована силами студентства, маючи на той час небагато аналогів у Європі, показала рішучу готовність молоді до боротьби за демократичну Україну. Ослаблена комуністична верхівка змушена була погодитися на прийняття Закону «Про зміни і доповнення до Конституції Української РСР» від 24.10.1990 р. Згідно з цим Законом скасовувалася ст. 6 про керівну роль комуністичної партії та закладалися юридичні підвалини багатопартійності в Україні, Верховний Суд УРСР отримав найвищу судову владу.

В березні 1991 р. було проведено всенародний референдум, на якому було порушено питання про майбутню долю СРСР. Л. Кравчук запропонував внести до питання загальнодержавного референдуму ще одне питання для УРСР про те, чи згодні опитувані, що Україна має бути у складі СРСР на засадах Декларації про суверенітет. Таким чином Декларація про суверенітет набула всенародного схвалення.

На початку літа 1991 р. у політичному житті України сформувалося майже одночасно два вузли серйозних протиріч: на союзному рівні на ґрунті кардинальних розходжень щодо питання про проєкт нового Союзного договору і на республіканському – на базі різних підходів до формування концепції Конституції¹².

¹² Рєсєнт О.П., Симоненко Р.Г. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.): Збірник документів. К., 1996. 85 с. С. 41.

Кульмінацією подій став серпневий путч 19-21 серпня. На 20 серпня 1991 року була призначена дата підписання нового союзного договору, за яким мав утворитися Союз Радянських Суверенних Республік. Учасники заколоту боялися підписання нового союзного договору, адже вони б втратили свої посади.

21 серпня путч було придушено. Майже всіх заколотників згодом було заарештовано. М. Горбачов повернувся до Москви. Проте серпневий путч значно підірвав радянську державу.

Вранці 24 серпня 1991 р. відкрилася позачергова сесія ВР. І. Юхновський запропонував ухвалити акт, який мав б проголосити незалежність України, зафіксувати пріоритет її Конституції, законів та урядових постанов. Проголошення незалежності мало бути продовжене проведенням республіканського референдуму.

Уже ввечері того ж дня Л. Кравчук виніс на голосування проєкт Акта проголошення Незалежності України. «За» проголосували 346 народних депутатів. Верховна Рада визнала за необхідне створити Збройні сили, Раду оборони, Національну гвардію, Конституційний Суд. Уряду було доручено завдання підпорядкувати всі союзні підприємства на території України у власність України, запровадити власну валюту та забезпечити її конвертування. 26 серпня 1991 р. було видано указ про припинення діяльності компартії на території України, а 30 серпня – про заборону її діяльності.

1 грудня 1991 р. було проведено Всеукраїнський референдум, на якому за Незалежність проголосували 90,3% всіх голосуючих. В цей день також було проведено вибори Президента України. Ним став Л. Кравчук. Серед кандидатів також були Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, І. Юхновський, В. Гриньов та Л. Табурянський.

5 грудня 1991 р. ВР України прийняла звернення до парламентів і народів світу, в якому йшлося про:

- недійсність договору 1922 р. про створення СРСР стосовно України;
- прагнення України будувати демократичну, правову державу;
- гарантування всім громадянам України рівних прав усіх видів;
- перехід до ринкової економіки;
- розширення співробітництва з усіма країнами;
- без'ядерний статус України.

8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі між Україною, Росією та Білоруссю було підписано договір про створення СНД та заявлено, що СРСР як суб'єкт міжнародного права припиняє своє існування. М. Горбачов оголосив про припинення виконання ним функцій президента СРСР.

Складно переоцінити роль України в розпаді Радянського Союзу. Вона була ключовим політичним гравцем, що прагнув розпаду СРСР, сприяла мирному перебігу подій. Проголосивши незалежність, заручившись підтримкою переважної більшості виборців і категорично відмовляючись від будь-яких поступок на користь Союзу, Україна знищила не лише горбачовський проект реформованого союзу, а й план Єльцина щодо конфедерації республік під контролем Росії¹³.

Народжена після розпаду СРСР російська демократія розбилася об скелі російської державності, однак демократичний експеримент горбачовської доби зберігся в Україні. Росія щороку ставала авторитарнішою, Україна натомість залишалася демократичною, попри неодноразові спроби президентської адміністрації наслідувати російську модель, підпорядкувати собі парламент, українські демократичні традиції та парламентська система значно ускладнили для Росії відновлення контролю над Україною¹⁴.

Становлення незалежної України і вхід її в міжнародну спільноту стало значною трансформацією, що вплинула на геополітичну ситуацію в світі. Поява незалежної України стала однією з трьох найбільших геополітичних подій ХХ ст. поряд з розвалом Австро-Угорщини у 1918 р., та поділом Європи на два блоки у 1945 р. та знаменувала кінець останньої імперії в Європі.

3. Війна за незалежність України

Відродження незалежності України в 90-ті роки відбувалось у складній геополітичній ситуації. Наступав крах імперії Радянського Союзу, «імперії зла». І треба віддати належну заслугу Б. Єльцину, тодішньому Голові Верховної Ради РФ, який зі своїми прихильниками зумів придушити путч ДКНС у серпні 1991 р.

Цей фактор дав можливість Верховній Раді проголосити Акт незалежності 1991 р.

Треба зазначити, що можливості самостійного виходу УРСР із СРСР були дуже обмежені.

Після проголошення незалежності РФ продовжувала приховану боротьбу проти нашої держави. Активність зросла після 2000 року, коли Б. Єльцин практично передав владу В. Путіну, вихідцю із КДБ-ФСБ угруповання.

Конфлікт між українською демократією та російським авторитаризмом переріс у міжнародну кризу під час Помаранчевої революції

¹³ Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків, 2023. 400 с. С.54.

¹⁴ Там само. С. 56–57.

2004 року, коли виборці відмовилися визнавати результати президентських виборів, перемогу в яких здобув, ставленик Росії Віктор Янукович. Західні держави зайняли тверду позицію на захист української демократії, що стало конфронтацією не лиш між Україною та Росією, а й Росією та Заходом¹⁵.

Особливо болісно сприйняв В. Путін Помаранчеву революцію 2004 року, але російська антиукраїнська пропаганда велась гібридним шляхом, носячи латентний характер. Цьому сприяла реалізація концепції «руського міру», яку просував з 2008 року московський патріарх Кирило через свою філію Українську православну церкву Московського патріархату.

Революція Гідності 2014 р. запустила низку подій, які призвели до російської анексії Криму, що стало поштовхом до російсько-українського військового конфлікту, першого етапу тотальної російсько-української війни¹⁶.

Щодо назви російсько-української війни, то можна погодитись із інтерпретацією її О. Сичом, який стверджує, що одні вчені називають її виходячи із постколоніальної традиції «Вітчизняна», інші – «Визвольна», хоча визвольний етап в історії української нації завершився, і нині маємо свою державність, тому її слід назвати «Війна за незалежність»¹⁷.

24 лютого 2022 р. РФ розпочала повномасштабний наступ на Україну, оголосивши проведення «спеціальної військової операції». За кілька хвилин після оголошення війни Росія запустила крилаті та балістичні ракети по аеродромах, військових штабах і складах у Києві, Харкові, Івано-Франківську, Луцьку, Дніпрі, Василькові¹⁸.

Того ж дня в Україні було запроваджено воєнний стан, закрито повітряний простір для цивільної авіації та розірвано дипломатичні відносини України з РФ.

За перші дні війни російські війська захопили о. Зміїний, вимагаючи від українських військовиків здатися, на що ті, використовуючи просторічну лексику, відмовили. Також було захоплено аеропорт Гостомель, Північнокримський канал та Каховську ГЕС. Згодом було

¹⁵ Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків, 2023. С. 57.

¹⁶ Там само. С. 119.

¹⁷ Сич О. Замість чужинецьких наративів – власні конфлікти. *Галичина*. 16-22 грудня 2022. №48(5658) С.2

¹⁸ Герашенко заявив про ракетні удари по військових складах і аеродромах у кількох містах України. *Радіо Свобода*. 24 лютого 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-udary-rakety-gerashchenko/31719715.html> (дата звернення: 20.01.2025)

захоплено Чорнобильську АЕС. В Україні запроваджено загальну мобілізацію.

Особливістю російсько-української війни 2022 р. є часті обстріли інфраструктури та житлових площ ракетами з російської сторони. До кінця лютого 2022 р. російські війська втратили наступальні маневри, очікуючи поповнення складу армії. Було заблоковано судноплавство українських кораблів у Чорному морі. Також чинився психологічний тиск з боку РФ через застосування нею ядерної зброї. Через обстріли Енергодара почалася криза на Запорізькій АЕС через можливість вибуху одного з реакторів.

28 лютого 2022 р. В. Зеленський підписав заяву на отримання Україною членства в ЄС¹⁹.

Путін допустився серйозною помилки в Україні. Він планував бліцкриг, який не вдався. Бойовий дух захисників і національна ідентичність українців лише зміцнилися на тлі невдач окупантів. Україна отримала підтримку від ЄС і НАТО, а проти Росії почалося впровадження важких фінансових санкцій²⁰.

У березні 2022 р. продовжилися обстріли у харківському напрямку, відбувся бій під Охтиркою, де загинуло багато українських солдатів. 3 березня прес-служба Генерального штабу Збройних сил України повідомила, що російсько-окупаційні війська не досягнули успіху майже на всіх напрямках, на яких здійснювали просування вперед²¹.

У квітні було військами ЗСУ було звільнено Київщину, Житомирщину, Чернігівщину та Сумщину, після чого там почалося відновлення інфраструктури та логістики. 13 квітня українські військовики поцілили у крейсер «Москва», що раніше пропонував здатися військовим на о. Зміїний. Згодом крейсер затонув. Після цього ракетні обстріли українських територій почастишали. Особливою частиною війни було місто Маріуполь. Представники української влади заявляли, що воно є «червоною лінією» в переговорах з РФ: після того,

¹⁹ Володимир Зеленський підписав заяву на членство України у Європейському Союзі. *ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ, Офіційне інтернет-представництво*. 28 лютого 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (дата звернення: 21.01.2025)

²⁰ Бушуєв М. Путін з Україною, схоже, припустився стратегічної помилки. *DW*. 27 лютого 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/viiskovyj-analitik-putin-z-ukrainoiu-skhozhe-prypustyvsia-stratehichnoi-pomylyk/a-60934550> (дата звернення: 21.01.2025)

²¹ Коломієць В. Генштаб ЗСУ: Окупанти взяли за нічні обстріли житлових кварталів, бо не досягнули успіху майже на всіх напрямках. *Громадське*. 3 березня 2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/genshtab-zsu-okupanti-vzylisya-za-nichni-obstrili-zhitlovih-kvartaliv-bo-ne-dosyagnuli-uspihu-majzhe-na-vsikh-napryamkah> (дата звернення: 21.01.2025)

як місто буде знищене, завданням ЗСУ буде цілковите знищення військ РФ. У другій половині квітня ширилася інформація про початок битви за Донбас, яка мала бути, за оцінками експертів, однією з найбільших після Другої світової війни. 18 квітня в етері національного телемарафону «Єдині новини» секретар РНБО Олексій Данілов заявив, що вранці цього дня битва за Донбас почалася наступом російських військ на всій лінії фронту²².

Тоді ж почалася блокада заводу «Азовсталь», який виявився неприступною фортецею для російських військ. В російській армії почастішали випадки відмов в участі в бойових діях через часті поразки та значні втрати.

1 травня під час інтерв'ю італійському телебаченню голова МЗС Росії С. Лавров заявив, що в Україні панує нацизм, оскільки «найбільші антисеміти – самі євреї». Ці слова спричинили хвилю обурення і критику політики Ізраїлю щодо України, висловлена думка, що Ізраїль більше не може лишатися осторонь війни в Україні. Путін згодом своєрідно вибачився за слова Лаврова перед прем'єр-міністром Ізраїлю Нафталі Беннетом²³.

У другій половині травня почався наступ російських військ на позиції російських військових. В червні відбувся контрнаступ ЗСУ на Херсонщині, внаслідок чого вдалося звільнити понад 20 населених пунктів. Також відбувся наступ на Запоріжжі.

23 червня 2022 р. Європейська рада погодила надати Україні статус кандидата в члени ЄС. Україна пообіцяла виконати всі поставлені умови для початку перемовин про вступ до ЄС до кінця 2022 р.²⁴.

У кінці червня 2022 р. в Росії вперше з 1918 р. стався дефолт через накладені на неї санкції. 30 червня було звільнено о. Зміїний. 22 липня за посередництва Туреччини між Україною і РФ було підписано «зернову угоду» – договір про експорт зерна.

У вересні 2022 р. відбувся обмін українських полонених, захисників «Азовсталі», на арештованого напередодні В. Медведчука. 21 вересня в РФ була оголошена «часткова мобілізація», що спричинило хвилю еміграцій з РФ чоловіків призовного віку. З 23 по 27 вересня на

²² Битва за Схід почалася армія Росії намагається прорвати оборону ЗСУ. *ТСН*. 18 квітня 2022. URL: <https://tsn.ua/ato/bitva-za-shid-pochalasya-danilov-2040379.html> (дата звернення: 21.01.2025)

²³ Лавров, Гітлер і Путін: Ізраїль прийняв вибачення Росії і подякував. *BBC News Україна*. 5 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61337611> (дата звернення: 18.01.2025)

²⁴ Прищепя Я., Войтюк Т., Яворович Т. ЄС остаточно надав Україні статус кандидата. *Суспільне. Новини*. 23 червня 2022. URL: <https://suspihne.media/253241-es-ostatocno-nadav-ukraini-status-kandidata/> (дата звернення: 18.01.2025)

окупованих територіях РФ провела референдуми щодо незалежності і приєднання цих територій до РФ. Як зазначають журналісти, референдуми проводилися «під дулом автомата» та з вказівками, що обирати²⁵.

8 жовтня 2022 р. з'явилося повідомлення, що було підірвано Керченський міст, через який російські війська переправляли своє важке озброєння. З 10 жовтня почалися масові обстріли українських міст, через що значно була пошкоджена енергетична інфраструктура, що призвело до вیاєових відключень електроенергії у багатьох містах. Через погану військову підготовку мобілізованих військових втрати РФ збільшилися.

На початку листопада з'явилася інформація про відступ російських військ з Херсона. 11 листопада ЗСУ увійшли в Херсон²⁶.

В. Зеленський заявив, що Україна готова до перемовин з Росією на умовах України і з новою владою. В цей час продовжилися ракетні обстріли енергетичної інфраструктури, що призвело до частіших відключень електроенергії по всій Україні. В другій половині листопада відбулося просування сил ЗСУ на Донецькому напрямку. 21 листопада парламентська асамблея НАТО визнала Росію країною-терористом та закликала створити спеціальний міжнародний трибунал.

22 листопада СБУ провела масовий обшук у Києво-Печерській лаврі, що належить УПЦ МП, виявивши там проросійські матеріали та спеціальні «методички»²⁷.

Це започаткувало хвилю обшуків у багатьох храмах УПЦ МП. В цей період багато депутатів виступають за заборону УПЦ МП в Україні. 1 грудня 2022 р. ВРУ зареєструвала законопроект про заборону діяльності УПЦ МП на території України²⁸.

²⁵ Прищєпа Я. На окупованих територіях України почалися «референдуми» про приєднання до РФ. Що відомо. *Суспільне Новини*. 23 вересня 2022. URL: <https://susplne.media/284683-na-okupovanih-teritoriah-ukraini-pocalis-referendumi-pro-priednanna-do-rf/> (дата звернення: 18.01.2025)

²⁶ Прасад А. Херсон звільнено. Збройні сили України зайшли в місто. *Forbes Україна*. 11 листопада 2022. URL: <https://forbes.ua/news/minoboroni-rf-zayavilo-pro-vivedennya-viysk-z-khersonu-11112022-9693> (дата звернення: 20.01.2025)

²⁷ Гамалій І. СБУ проводить обшуки у Києво-Печерській Лаврі. *LB.ua*. 22 листопада 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/11/22/536677_sbu_provodit_obshuki.html (дата звернення: 20.01.2025)

²⁸ Держава фактично запустила процедуру заборони УПЦ МП. *БукІнфо*. 1 грудня 2022. URL: <https://bukinfo.com.ua/religiya/derzhava-faktychno-zapustyla-proceduru-zaborony-upc-mp-zvernennya-prezydenta> (дата звернення: 20.01.2025)

20 серпня 2024 р. Верховна Рада ухвалила закон № 8371 про заборону релігійних організацій, пов'язаних з Російською православною церквою²⁹.

Стівен Мур, керівник «Проекту свободи України» (Ukraine Freedom Project), що займається допомогою українським протестантам, каже, що вплив, який здійснює Москва на священників УПЦ (МП) є для України питанням не релігійної свободи, а національної безпеки. Релігію Москва перетворила на зброю, а священників – на інструмент контролю³⁰.

З початком російсько-української війни ще в 2014 р., а особливо – з 2022 р., чітко виокремилась дефініція «рашизм», що цілком описує існуючий лад в РФ та має свої корені в нацизмі та сталінізмі. Зокрема, 14 квітня 2022 р. ВРУ визнала РФ державою-терористом з тоталітарним неонацистським режимом³¹.

Було заборонено так званому рашизму – знаки «Z» і «V». Апогеем рашизму стала стаття Т. Сергейцева «Що Росія має робити з Україною», що вийшла в квітні 2022 р., в якій чітко зазначалася важливість геноциду українського народу та підпорядкування Україні Росії. Президент України В. Зеленський зазначив, що заклики до «деукраїнізації» та «дєєвропєєзації» України, про які йдеться в статті, вказують на мету вторгнення на територію України, є методами геноциду³².

У сучасній політології дефініцію «рашизм» слід розглядати як ідеологію похідну від нацизму. Цікаво, що нацизм має багато конотацій із фашизмом, а той, в свою чергу, за визначеннями деяких європейських дослідників, бере свій початок від Жовтневої революції 1917 р. в Росії. До того ж політичний режим в 1920-х рр. в СРСР часто класифікують як нацистський. Якщо розглянути основні положення нацизму, то можна виділити такі основні риси: схильність до геноциду через визнання власної раси (у випадку Гітлера – нордичної) вищою і такою, що має

²⁹ Рада ухвалила закон про заборону УПЦ (МП) в Україні. *Радіо Свобода*. 20 серпня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-moskovskyyu-patriarkhat-zaborona/33085530.html> (дата звернення: 21.01.2025)

³⁰ Чурікова Наталія. РПЦ – це інструмент Кремля. У Конгресі США розповіли про УПЦ (МП) і «брехню» Путіна. *Радіо Свобода*. 28 липня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-protestanty-upts-mp-viyina/33053971.html> (дата звернення: 22.01.2025)

³¹ Рада визнала Росію державою-терористом і заборонила символіку «Z» і «V». *Укрінформ*. 14 квітня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3457638-rada-viznala-rosiu-derzavouteroristom-i-zaboronila-simvoliku-z-i-v.html> (дата звернення: 20.01.2025)

³² Прищепа Я. Зеленський: стаття РІА «Новості» «Що Росія повинна зробити з Україною» – доказ геноциду для трибуналу. *СУСПІЛЬНЕ. НОВИНИ*. 5 квітня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/225218-zelenskij-statta-so-rosia-povinna-zrobiti-z-ukrainou-e-dokazom-genocidu-dla-tribunalu/> (дата звернення: 21.01.2025)

право на владу, управління державою зосереджене в руках одного диктатора, заперечення верховенства права та сили права, насильство як засіб здобуття свободи, шовінізм тощо. У праці «Моя боротьба» А. Гітлера обґрунтовано дещо інші особливості нацизму (міжкласова солідарність, націоналізм, приватна власність, легітимність влади, расизм), проте на практиці виокремилися вищезгадані риси.

В основі рашизму, який уже цілком сформувався в офіційну ідеологію, лежать заперечення «сили права» й утвердження «права сили», неповага до суверенітету сусідів і самоствердження через свавілля та насильство. Першочерговими ознаками рашизму є агресивна ненависть до інших людей, думка яких відрізняється від типової пропаганди Російської Федерації. Загалом, ці риси притаманні будь-якій російській владі й успадковані від Золотої Орди. Однією з основ рашизму є ідеологія духовної теорії РПЦ про «богообраність» росіян³³.

Рашизм і путінізм є тотожними поняттями та виділяють зовнішньополітичні аспекти такої ідеології. У зовнішньополітичному аспекті «путінізму» характерна: агресивна, анексіоністська зовнішня політика; нова біполярність світу, нове протистояння авторитарного Сходу і демократичного Заходу, ненависть до західних демократичних систем, нетерпимість до елементів культури інших народів, зокрема українського, яким протиставляється євразійська (російська) цивілізація; ностальгія за радянськими часами і найвпливовішими лідерами, зокрема піднесення величі Й. Сталіна, намагання відтворити неоімперію на території СРСР, що розпався³⁴.

Російський політолог Андрій Піонтковський стверджує, що ідеологія російського фашизму багато в чому подібна на німецький фашизм (нацизм), а промови президента В. Путіна відображають ідеї, подібні до ідей А. Гітлера³⁵.

Американський історик та письменник Т. Снайдер вважає, що сучасна РФ відповідає більшості критеріїв фашизму. Такими він вважає: а) культ особистості єдиного лідера Володимира Путіна; б) культ мертвих у формі культу Перемоги у Другій світовій війні; в) міф про Золотий вік імперського минулого, який треба відновити силою – війною

³³ Рашизм. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рашизм#Етимологія_та_визначення (дата звернення: 15.01.2025)

³⁴ Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Рашизм як генеза путінізму. Збірник наукових праць «Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії». Львів, 2022. №42 (2022). С. 239–245. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/31.pdf (<http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2022-42>) (дата звернення: 15.01.2025)

³⁵ Піонтковский А. Путинский режим – постмодернистский фашизм. *Радіо Свобода*. 11 серпня 2021. URL: <https://www.svoboda.org/a/31404964.html> (дата звернення: 20.01.2025)

з Україною. Як і в 1930-х роках, демократія у всьому світі відступає, і фашисти розпочали війну зі своїми сусідами. Якщо Росія переможе в Україні, це буде не просто руйнація демократії силою, хоч це вже досить погано. Це буде деморалізація демократій у всьому світі. Ще до війни друзі Росії – Марін Ле Пен, Віктор Орбан, Такер Карлсон – були ворогами демократії. Перемоги фашистів на полі бою підтверджують, що сила завжди має рацію, що переможені самі винні, що демократії мають зазнати невдачі.

Якби Україна не чинила опір, це була б чорна весна для демократів усього світу. Якщо Україна не переможе, на нас можуть чекати десятиліття мороку. На думку Т. Снайдера, рашизм – це фашизм доведений до ірраціональних крайнощів, коли фашисти називають себе «антифашистами», а своїх ворогів – «фашистами»³⁶.

Рашизм як ідеологія формувалася вже в часи президентського режиму В. Путіна. Ідеологом рашизму вважають О. Дугіна, який ще в 1997 р. видав монографію «Основи геополітики. Геополітичне майбутнє Росії», в якій висловив ідеї про те, що Україна не може бути незалежною державою, оскільки є колонією РФ і не має геополітичного і загальнолюдського значення.

«Путінізм» і «рашизм» не мають майбутнього, тому що їхні доктрини побудовані на міфічному минулому і спрямовані в минуле!³⁷.

Систематичні та потужні пропагандистські атаки та військова агресія Кремля, маніпуляції щодо історії несуть загрозу національній та світовій безпеці.

Насаджування ідеології «руського міра», ігнорування існування української мови, культури, нації, фальсифікація історичного минулого, дискредитація сучасної української влади та меседж, що Україна не має історичного минулого та перспектив – усе це лягло в основу «денацифікації», «десуверенізації», спрямованих на розкол та знищення України як держави.

Метою «денацифікації» є знищення українського народу, української мови, культури, менталітету, тотальна русифікація. Упровадження «денацифікації» В. Путіним призвело до небаченого єднання та консолідації українського народу у боротьбі за незалежність та територіальну

³⁶ Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist. *The New York Times*. Ми маємо сказати це вголос. Росія – фашистська країна. Переклад Сергій Громенко. *Локальна історія*. 20 травня 2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/timoti-snaider-mi-maemo-skazati-tse-vgholos-rosiia-fashistska-krayina/> (дата звернення: 21.01.2025)

³⁷ Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Рашизм як генеза путінізму. Збірник наукових праць «Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії». Львів, 2022. № 42 (2022). С. 239-245. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/31.pdf (<http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2022-42>) (дата звернення: 15.01.2025)

цілісність. Диктатор досягнув протилежного результату – в Україні народилась нова етнічна та духовна єдність. Український народ став символом свободи, боротьби за демократію у всьому світі.

Сучасні наративи «демільтаризації» та «денацифікації» нашої держави є проявами геноциду українського народу, що підтверджуються жахливими прикладами насильства російських агресорів в Україні. «Демільтаризація» призвела до того, що при сприянні країн-союзників українська армія за озброєнням сьогодні є однією з найпотужніших в Європі, створена антипутінська коаліція держав-союзників на чолі із США, Україні забезпечені гарантії відповіді на використання ядерного тактичного удару зі сторони США та Великобританії. Країни-члени НАТО сьогодні як ніколи згуртовані і єдині. Нечувані санкції поступово знищують економіку країни-агресора³⁸.

Україна сьогодні бореться за свободу, демократію, не тільки свою, а й всього світу. Поразка України у війні – це поразка демократії, утвердження авторитаризму, як домінуючої моделі побудови геополітичної сучасності.

ВИСНОВКИ

Пряме цинічне військове вторгнення Кремля в Україну триває уже три роки. Насильство, терор, згвалтування, мародерство, знищення критичної інфраструктури, особливо в енергетичній сфері, ядерний шантаж, проголошення анексованих територій, указами президента В. Путіна, приєднаними до Російської Федерації – така істинна реальність «освободітелів» нашої країни.

Жахіття ХХІ століття змушують звернути увагу на такі ж страшні сторінки нашої історії і на період утвердження нашої державності в 20-ті роки ХХ століття. Після проголошення автономії України у формі І Універсалу реакція російського Тимчасового уряду була миттєвою. Не бажали російські шовіністи втрати України у складі нової російської держави.

Після проголошення влади більшовицький уряд на чолі з В. Ленінін не тільки висунув ультиматум, але й розпочав військову агресію проти молодої Української держави та встановлення маріонеткової радянської влади шляхом проголошення фейкових обіцянок та насильства.

³⁸ Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Від історичної та духовної єдності «братніх народів» до геноциду українців. *Російсько-українська війна (2014-2022): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти*: колективна наукова монографія. From historical and spiritual unity of «brotherly peoples» to the genocide of ukrainians. Рига, Латвія: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2022. 1421 с. (С. 932–945). URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6333/13369-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-114> //.

Недаремно вождь світової революції, він же російський диктатор, висунув тезу, що велика демократична Росія без України неможлива. Російські більшовики зберегли імперію, проголосивши в 1922 р. Радянський Союз, за влучним виразом американського мислителя З. Бжезінського, – «імперію зла». Перебуваючи у складі СРСР український народ зазнав голодомору – 1932–1933 рр., знищення кращих представників української інтелігенції – 1936–1937 рр., радянізацію, переважно внаслідок репресій, масове переселення свідомого українства в табори ГУЛАГу, русифікації великих міст і повного поневолення тоталітарною державою та ін.

Після розпаду Радянського Союзу, за висловом теперішнього диктатора В. Путіна, що «був найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття», український народ зумів відродити українську державність, але на шляху державотворчих процесів постав російський шовінізм та імперіалізм.

Диктатор Росії В. Путін, прийшовши до влади у 2000 році, особливо активно почав антиукраїнську пропаганду після Революції гідності 2014 року, коли гібридна війна переросла в анексію Криму та створення сепаратистських терористичних утворень ДНР та ЛНР, не зміг диктатор змиритись із євроінтеграційним вибором українського громадянського суспільства. З цього часу почався період активної гібридної війни проти України, використовувався весь потенціал антиукраїнської пропаганди та агітації у всіх сферах життєдіяльності.

Кремль дуже активно використовував у формі «м'якої сили» духовенство УПЦ МП як філії РПЦ, п'яту колону проросійськи налаштованих політичних діячів, проросійську агентуру ФСБ, російський бізнес у нашій державі, різноманітні фонди та громадські організації, які легально діяли, та проросійські медіа канали, які пропагували наративи «руського міра». Треба наголосити, що потенціал російської пропаганди був дуже потужний, оскільки сюди вливались величезні фінансові потоки Кремля.

Диктатор РФ не міг змиритись із існуванням незалежної суверенної України, оскільки наближався столітній ювілей від створення СРСР, він поставив собі за мету відродження неоімперії. Кремлівська влада, яка поставила за мету знищення України як держави, «денацифікацію» українського народу, отримала протилежні результати. Патріотичне піднесення, мобілізація України, широкий волонтерський рух, очищення більшості сфер життя країни від російських агентів впливу, небачену консолідацію громадянського суспільства, реалізацію національної ідеї на практиці. Україна стала символом боротьби за свободу і демократію в сучасному світі, а президент В. Зеленський визнаний «Людиною 2022 року». Україна отримала статус кандидата у члени Європейського Союзу.

Сподівання В. Путіна на те, що Україна з часом втратить підтримку Заходу також виявились марними. Країни Заходу, з лідерством США, виявились, як ніколи, консолідованими і єдиними у підтримці нашої країни. На міжнародній арені Кремль став країною-ізгоєм, з яким ніхто не хоче підтримувати стосунки, хіба що такі країни як БР, КНДР та Іран. Російські капітали, російські агенти та медіа, проросійські симпатки та лобісти зазнали значного удару, особливо в Європі та Північній Америці. Російська Федерація втратила європейські ринки збуту нафти і газу, зовнішні інвестиції, розірвані багаторічні виробничі та торговельні зв'язки, крім цього – масштабний конселінг російської культури, імідж країни-агресора та народу-вбивці. Єдине, що досягнув диктатор Путін у війні з Україною – це посилення свого режиму всередині Російської Федерації. У Росії не існує навіть натяків на конкурентну політику, свободу слова, демократію. Всюди запроваджена жорстка цензура ЗМІ, інтернету, переслідується будь-яке інакodomство, насаджується офіційна ідеологія фундаменталізму.

Таким чином, В. Путін отримав ту владу, яку він хотів, ту державу, яка йому потрібна і той народ, який його влаштовує.

Відсутність розвинутого громадянського суспільства в РФ привела до формування «колективного Путіна», коли глибинний народ буде підтримувати свого вождя і виконувати всі його бажання, а режим буде вимагати все більше нових жертв та більшої відданості.

Для українського народу попереду ще важкі місяці визволення окупованих територій і боротьба за притягнення воєнних злочинців до відповідальності в міжнародному трибуналі, компенсація, у формі репарацій, за задіяні матеріальні збитки Україні, і тільки після цього наша держава зможе побудувати демократичну, соціальну, правову державу і стане повноцінним суб'єктом Європейської спільноти.

АНОТАЦІЯ

У роботі акцентується увага на агресивності політики російського імперіалізму щодо існування та розвитку Української держави в два найважливіші періоди нашої історії: Української революції 1917–1921 рр., проаналізовано демагогічну політику більшовицького режиму в 20-ті роки ХХ століття, та проголошення незалежності України в 1991 році по сьогоднішній час, досліджено форми та методи гібридної війни кремлівського режиму, етап переходу путінського тоталітарного режиму в рашизм, як сучасну форму нацизму, розкрито причинно-наслідкові зв'язки впливу російської експансіоністської політики щодо України, агресивної політики російського імперіалізму відносно Української держави в період ХХ–ХХІ століть.

Висувається концепція, що особливо в XX–XXI століттях політика російського шовінізму та імперіалізму перешкоджала генезису українських державотворчих процесів, спрямована на пригноблення і залежність від Росії, незважаючи яка існувала політична система, чи «радянська» в формі Радянського Союзу, чи формально проголошеною демократичною республікою – Російською Федерацією.

У дослідженні підтверджується, що саме геополітичні чинники були і залишаються визначальною перешкодою для утвердження прогресивного і демократичного розвитку нашої держави. Територіальне сусідство з Росією є значною перешкодою для мирного існування нашої країни.

Сформовано наратив про утворення української політичної нації, утвердження Української держави як суб'єкта міжнародних відносин та міжнародної політики, утвердження в період сучасної війни консолідованого українського громадянського суспільства з домінантою національної ідеї, Україна стала символом боротьби проти тоталітаризму, символом утвердження демократії та справедливості у світі.

Література

1. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.). Київ: Пошуково-видавниче об'єднання «Книга пам'яті України», Просвіта, 1997. 416 с.
2. Субтельний О. Україна: історія. 2-е вид. К.: Либідь, 1992. 512 с.
3. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. К., 1993. 286 с.
4. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 304 с.
5. Винниченко В. Відродження нації (репринтне відтворення 1920 р.). В 3 ч. Ч. 2. К., 1990. 542 с.
6. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. К., 1996. 360 с.
7. Скоропадський П. Спогади / ред. Я. Пеленський. Київ-Філадельфія, 1995. 246 с.
8. Гетьманат Павла Скоропадського. *Держава UA*. 27 квітня 2018. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyini-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/derzhava-ua-getmanat-pavla-skoropadskogo> (дата звернення: 15.01.2025)
9. Ресент О.П., Симоненко Р.Г. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.): Збірник документів. К., 1996. 85 с.
10. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків, 2023. 400 с. ISBN 978-617-15-0274-1

11. Сич О. Замість чужинецьких наративів – власні конфлікти. *Галичина*. 16-22 грудня 2022. №48(5658) С. 2

12. Геращенко заявив про ракетні удари по військових складах і аеродромах у кількох містах України. *Радіо Свобода*. 24 лютого 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-udary-rakety-gerashchenko/31719715.html> (дата звернення: 20.01.2025)

13. Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі. *ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ, Офіційне інтернет-представництво*. 28 лютого 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (дата звернення: 21.01.2025)

14. Бушуєв М. Путін з Україною, схоже, припустився стратегічної помилки. *DW*. 27 лютого 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/viiskovyi-analitik-putin-z-ukrainoiu-skhozhe-prypustyvsia-stratehichnoi-pomylyka-60934550> (дата звернення: 21.01.2025)

15. Коломієць В. Генштаб ЗСУ: Окупанти взяли за нічні обстріли житлових кварталів, бо не досягнули успіху майже на всіх напрямках. *Громадське*. 3 березня 2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/genshtab-zsu-okupanti-vzylisya-za-nichni-obstrili-zhitlovih-kvartaliv-bo-ne-dosyagnuli-uspihu-majzhe-na-vsih-napryamkah> (дата звернення: 21.01.2025)

16. Битва за Схід почалася армія Росії намагається прорвати оборону ЗСУ. *TCH*. 18 квітня 2022. URL: <https://tsn.ua/ato/bitva-za-shid-pochalasya-danilov-2040379.html> (дата звернення: 21.01.2025)

17. Лавров, Гітлер і Путін: Ізраїль прийняв вибачення Росії і подякував. *BBC News Україна*. 5 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61337611> (дата звернення: 18.01.2025)

18. Прищепа Я., Войтюк Т., Яворович Т. ЄС остаточно надав Україні статус кандидата. *Суспільне. Новини*. 23 червня 2022. URL: <https://suspilne.media/253241-es-ostatocno-nadav-ukraini-status-kandidata/> (дата звернення: 18.01.2025)

19. Прищепа Я. На окупованих територіях України почались «референдуми» про приєднання до РФ. Що відомо. *Суспільне Новини*. 23 вересня 2022. URL: <https://suspilne.media/284683-na-okupovanih-teritoriah-ukraini-pocalis-referendumi-pro-priednanna-do-rf/> (дата звернення: 18.01.2025)

20. Прасад А. Херсон звільнено. Збройні сили України зайшли в місто. *Forbes Україна*. 11 листопада 2022. URL: <https://forbes.ua/news/minoboroni-rf-zayavilo-pro-vivedennya-viysk-z-khersonu-11112022-9693> (дата звернення: 20.01.2025)

21. Гамалій І. СБУ проводить обшуки у Києво-Печерській Лаврі. *LB.ua*. 22 листопада 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/11/22/536677_sbu_provodit_obshuki.html (дата звернення: 20.01.2025)

22. Держава фактично запустила процедуру заборони УПЦ МП. *БукІнфо*. 1 грудня 2022. URL: <https://bukinfo.com.ua/religiya/derzhava-faktychno-zapustyla-proceduru-zaborony-upc-mp-zvernennya-prezydenta> (дата звернення: 20.01.2025)

23. Рада ухвалила закон про заборону УПЦ (МП) в Україні. *Радіо Свобода*. 20 серпня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-moskovskyy-patriarkhat-zaborona/33085530.html> (дата звернення: 21.01.2025)

24. Чурікова Наталія. РПЦ – це інструмент Кремля». У Конгресі США розповіли про УПЦ (МП) і «брехню» Путіна. *Радіо Свобода*. 28 липня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-protestanty-upts-mp-viyna/33053971.html> (дата звернення: 22.01.2025)

25. Рада визнала Росію державою-терористом і заборонила символіку «Z» і «V». *УкрІнформ*. 14 квітня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3457638-rada-viznala-rosiu-derzavouteroristom-i-zaboronila-simvoliku-z-i-v.html> (дата звернення: 20.01.2025)

26. Прищепа Я. Зеленський: стаття РІА «Новости» «Що Росія повинна зробити з Україною» – доказ геноциду для трибуналу. *Суспільне. новини*. 5 квітня 2022 р. URL: <https://suspihne.media/225218-zelenskij-statta-so-rosia-povinna-zrobiti-z-ukrainou-e-dokazom-genocidu-dla-tribunalu/> (дата звернення: 21.01.2025)

27. Рашизм. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рашизм#Етимологія_та_визначення (дата звернення: 15.01.2025)

28. Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Рашизм як генеза путінізму. Збірник наукових праць «Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії». Львів, 2022. № 42 (2022). С. 239–245. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/31.pdf (дата звернення: 15.01.2025)

29. Пионтковский А. Путинский режим – постмодернистский фашизм. *Радіо Свобода*. 11 серпня 2021. URL: <https://www.svoboda.org/a/31404964.html> (дата звернення: 20.01.2025)

30. Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist. *The New York Times*. Ми маємо сказати це вголос. Росія – фашистська країна. Переклад Сергій Громенко. *Локальна історія*. 20 травня 2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/timoti-snaider-mi-maemo-skazati-tse-vgolos-rosiia-fashistska-krayina/> (дата звернення: 21.01.2025)

31. Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Від історичної та духовної єдності «братніх народів» до геноциду українців. *Російсько-українська війна (2014–2022): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти*: колективна наукова монографія. From historical and spiritual unity of «brotherly peoples» to the genocide of

ukrainians. Рига, Латвія: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2022. 1421 с.
(С. 932–945). <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-114> URL:
<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6333/13369-1>

Information about the authors:

Kyslyak Lesya Nestorivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of General Law and Humanities

Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Law Institute of National

University «Odesa Law Academy»

13, Maksymovycha Str., Ivano-Frankivsk, 76006, Ukraine